



TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYINLARI/327

AHMET HAMDİ AKSEKİ

(Sempozyum)

Yayına Hazırlayanlar

Hüseyin Arslan - Mehmet Erdoğan

ANKARA

2004

Ahmet Hamdi Akseki'nin Mezheplere (İtikadî ve Siyasî) Bakışı

Prof. Dr. Avni İlhan

Ahmet Hamdi Akseki merhumun itikadî ve siyasî mezheplere bakışını iki yönden ele alarak takdim etmeye çalışacağız.

1- İtikadî ve siyasî mezheplere karşı tutumu neydi? Bunlardan herhangi bir mezhepte tarafgirliği var mıydı? Reddedtiği, karşı durduğu mezhepler var mıydı? sorularına cevap vereceğiz.

2- Çok çeşitli sahalarda sayısız eserleri ve makaleleri bulunan üstadın mezheplere dair yazdığı eserleri veya makaleleri var mıdır? Bunların muhtevaları nedir? sorularına cevap vereceğiz.

Evvelâ kendisinin Medresetü'l-Mütehassisîn Felsefe, Kelâm ve Hikmet-i İlâhiyye Şubesi'nden birincilikle mezun, bilhassa İzmirli İsmail Hakkı gibi âlimlerin talebesi olduğunu hatırlıyalım. Bu husus şüpheşiz değerli hocalarının ona meselelere geniş bir açıdan bakma metodunu kazandırdığını düşündürür. Onun eserlerini incelediğimizde bu düşünce tarzının doğru olduğu görülecektir. Ahmet Hamdi Akseki merhumun eserlerinde ve yaşayışında ehli sünnet çizgisindeki inancı benimsediği ve bu doğrultuda birlik ve beraberlikten yana olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Balkan Harbi'nden önceki yıllardan İstiklâl Mücadelemize kadar birlik ve beraberliğin var olmada; tefrika ve bozgunculuğun da yok olmada en büyük amil olduğunu acı ve sevindirici tecrübeleriyle yaşadığı içindir ki birlik konusunda hassas idi. İş başında bulunduğu zaman maiyetini uyardığı konuların başında tefrikanın tehlikesi gelmektedir. Rıfat Hoca'nın vefatında Diyanet İşleri Başkanlığına vekâlet ettiği sırada Ramazan ayının girmesi münasebeti ile müftülüklere gönderdiği genelgede bu hassasiyetini en belirgin bir şekilde görmekteyiz. Genelgede İslâm dininin en güzel şekilde halka anlatılmasını hatırlatıp şunları ilâve etmiştir: "... vaazlarda hiçbir suretle esastan uzaklaşmamalı ve lüzumsuz bahislere dalınmamalıdır. Kur'an ve sahih hadisler ve Peygamberimizin o tertemiz hayatı, bir vaiz için bitmez tükenmez hazinedir.

Evvel be evvel dinimizin itikadî ve amelî esasları, bu kaynaklardan açıkça nakledilmeli, itikada, ibadete ait mühim meseleler ara sıra hatırlatılmalı, fakat ihtilâfa, ikiliğe yol açacak hadiselerle asla yanaşmamalı ve Müslümanlıkta Allah'ın kitabı ile Peygamberimizin sünnetinden başka bir yol olmadığı bir an bile hatırdan çıkarılmamalı ve İslâm büyüklerinden bahis edilirken daima hürmetle anılmalıdır. Sahabeden herhangi birine ve İslâm ulularına bilir bilmez dil uzatacak ve böylece cemaat arasına ayrılık sokacak vaiz görülürse, derhal kendisine lâzım gelen ihtarat yapılmalı ve Başkanlığımıza bildirilmelidir. Müslümanlık vahdet esasına dayanan bir dindir ve daima vahdet ve tesanüdü emreder. Her ne sûretle olursa olsun vahdeti, birliği bozacak olan fikirler bozgunculuktur ve Müslümanlığa aykırı harekettir. Vaizin hiç kimsenin kalbini rencide ve zihnini teşviş edecek sözlerde bulunmaması gerekir.”

Bundan dört sene sonra bu defa Diyanet İşleri Başkanı olarak yine Ramazan ayının girmesi münasebeti ile aynı hususları yeniden vurgulamış, bozgunculuğun tehlikesine dikkat çekmiştir. Sözü edilen bu genelgede bozgunculukla ilgili olarak şöyle demektedir: “... Unutmamak lâzımdır ki, bu kötü fikirler sırf Müslümanlığı yıkmak maksadıyla ta Yahudi İbn-i Sebe ile başlanış ve başka başka adlar altında bugüne kadar devam ederek Müslümanlar arasında müthiş fikir ayrılıkları, İslâm büyüklerine dil uzatanlar husule getirmiştir. Ashaba veya İslâm büyüklerine dil uzatanlar ya hüsn-i niyet sahibi değildir veyahut aldanmış zavallılardır. Bunlarla görüşürken de hikmet ve hakikat dairelerinde güzel güzel görüşerek kendilerini iknaya çalışmak lâzımdır.

Vaaz kürsülerinde cemaat arasına ayrılık sokacak, dinî ve millî vahdeti gevşetecek, Müslümanları veya bir kısmını rencide edecek her türlü sözlerden ve hareketlerden kaçınmalıdır. Müslümanlık vahdet ve kolaylık esaslarına dayanan bir din olup daima vahdet ve tesanüdü emrettiğine göre her ne suretle olursa olsun vahdeti, birliği bozacak olan fikirler bozgunculuktur ve Müslümanlığa aykırı bir harekettir”.

Elbette onun tefrika ve bozgunculuğun tehlikesinden bahseden tavrı ve yazıları sadece bunlar değildir. Uygun olan her fırsatta İslâm'ın vahdete verdiği önemi vurgulamış ve bu hususta dinini, vatanını, milletini çok seven bir âlimin hassasiyeti ile ömrünü sürdürmüştür.

İslâm dinine karşı her türlü tehlikeye fevkalâde duyarlı idi. Bu tehlike ister onun neslinin maruz kaldığı açık silahlı saldırılar cinsinden olsun ister fikrî yönden, nereden gelirse gelsin farketmez. Nitekim 13 Temmuz 1934 tarihinde çok takdir ettiği hocalarından Ahmet Naim Bey'e yazdığı ve izahını istediği bir husus onun sözünü ettiğimiz hassasiyetini göstermesi bakımından da dikkat çekicidir. Üstadına saygısını ifade ettikten sonra şöyle devam ediyor:

(إن الذين كفروا) ستروا محبتهم (سواء عليهم أن نذرتهم أم لم تنذرهم) استوى عندك انذارك وعدم انذارك لما جعلنا عندهم (لا يؤمنون) بك ولا يأخذون عندك إنما يأخذون عنا (ختم الله على قلوبهم) فلا يعقلون إلا عنه (وعلى سمعهم) فلا يسمعون إلا عنه (وعلى أبصارهم غشاوة) فلا يبصرون إلا الله ولا يلتفتون إليك وإلى ما عندك بما جعلناه عندهم اتبعناه إليهم (ولهم عذاب) من العذوبة اله.

Fütühat-ü Mekkiyye'den yukarıya yazmış olduğum ibare Şeyhi Ekber'e ait olmak üzere yazılmıştır. Şeyhi Ekber'in bu ve buna mümasil birçok tefsir ve te'villeri Nebiyy-i Masum'dan tevatüren bize vasıl olan hususa muğayir gibi görülen fikirleri olduğu malumu fadılâneleridir. (el-abdü rabbün ve'r-rabbü abdün feya leytehu menilmükellef) beyti de bu cümledendir.

Bendeniz zahiri nassa muhalif olan bu fikirleri Nebiyy-i Masum'dan başka her kimden sudur ederse etsin âdeta dalâlât-ı Batınıyye'den gibi telâki ediyorum. Batınıyye kokusu görüyorum. Filhakika bunlar te'vil de edilebilirler. Fakat gayr-ı masumdan sudur eden bu gibi aykırı fikirleri te'vile mecbur muyuz? Gerek yukarıdaki tefsir, gerek bu beyit hakkında muhterem üstadımızın fikir ve mütalâalarını öğrenmek bendeniz için pek faydalı ve lüzumludur.”

Ahmet Naim Bey bu konudaki düşüncelerini cevaben hemen yazmıştır. Bu mektup ve cevap Sebülü'r-Reşad mecmuasında (10. cild, 226. sayı, s. 9-11) yer almaktadır.

Ahmet Hamdi Akseki'nin mezheplerle ilgili bilgisi ve yazdıklarına gelince: Şüphe yok ki dinî konularla ilgili her sahada derin ve vukufu olan üstadın itikadî ve siyasî mezheplerle ilgili de malumatı vardı. Esasen Medresetü'l-Mütehasssîn Felsefe, Kelâm ve Hikmet-i İlâhiyye Şubesi mezunu oluşunu dikkate aldığımızda onun daha tahsil yıllarında bu bilgileri almış olduğu ortaya çıkar. Ayrıca mezhepler hakkında sağlam bilgi ve değerlendirme için şart olan İslâm tarihine vukuf ve ilgisi de bilinmektedir.

Tespit edebildiğimize göre Ahmet Hamdi Akseki'nin itikadî-siyasî mezheplere dair bir tek yazısı vardır. O da “Batınîler'in ve Karmatîler'in İçyüzü” adıyla Hatay Müftüsü İsmail Hatip Erzen tarafından tercüme edilen ve Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında neşredilen esere yazdığı ön sözdür. Bu yazısında o, İslâm dünyasında Hz. Osman'ın son devirlerinden itibaren bir çok fırkalar ve mezhepler çıktığını hatırlattıktan sonra bunların bir kısmının İslâm'ın insanlara tanıttığı ve hatta teşvik ettiği fikir ve söz hürriyetinden doğ-

muğ ve uzun zaman devam etmiş olduklarını belirtmektedir. Bundan başka siyasî amiller ve şahsî emellerle ortaya çıkmış fırkalar vardır ki bunlar her vakit Müslümanlar ve Müslümanlık için bir gaile bir musibet olmuştur, diye sözlerine devam eden üstat ilmî mahiyet taşıyan mezheplerin mustakil fırkalar olarak bugün artık kalmadığını ileri sürmektedir. Fakat siyasî ve İslâm aleyhinde kötü maksatlar takip ederek ortaya çıkmış olan fırkalar ve tarikatların muhtelif isimler altında bugün de devam etmekte olduklarına işaret etmektedir. Bu maksatla ilk beliren fırkanın Şia olduğunu; Şia'nın daha Hz. Ali'nin sağlığında dört kısma ayrıldığını bildirmekte ve Hz. Ali'ye samimi bir sevgi beslemekten tutun da onu hâşâ ilâh ittihaz edecek derecede aşırı gidenlere kadar bu dört kısmı sıralamaktadır. Sozlerine devamla diyor ki: "Tetkik edilince görülür ki, bunların hepsi tegyi'den, yani Hz. Ali ve ehli beytine muhabbetten başlayarak nihayet ona ve biitiin onun neslinden geldiği iddia edilen kimsele-re ulûhiyet isnadına kadar ileri giden ve böylece Şiilik perdesi altında gizlenerek Müslümanlar arasında ilhat ve fesat negreden kimselerdir. Binaenaleyh, bunların başlangıcı Hz. Ali ve ehli beytine muhabbet ise de sonu insilâh, din-den büsbütün sıyrılıp çıkmaktır.

Bu teşekküllerin asıl ne zaman ve kiminle başladığına burada kısaca işaret edeceğiz.

Bunların tarihî seyirleri dikkatle takip edilirse görülür ki bu fitnelerin tohumları hemen hemen İslâm'ın ilk devirlerinde atılmıştır ve Hz. Omer'in (R.A.) gehadeti de bunlarla ilgilidir. Evet, İran fütuhâtından sonra bir taraftan İran Mecusiliği, diğer taraftan Yahudi fitnesi, İslam perdesine bürünerek gizli gizli İslâm'ın saffetini, Müslümanların vahdetini bozmakta gecikmemiştir". Bu hatırlatmalarından sonra Rafizîlik ve Batınîlik gibi muhtelif isimlerle genigleyen bu tarikatların ne gibi maksat ve gayelerle kurulmuş olduğu ve nasıl teşkilâtlandırıldığı hakkında İslam âlimlerinin çok genig eserler yazdığını haber vermekte ve kendisinin de bu eserlere dayanarak bu maksat ve gayelerden kısaca bahsedeceğini belirtmekte ve Yahudi Abdullah b. Sebe tarafından ric'at, vasiyyet ve hulûl akidesinin nasıl ortaya atıldığını anlatmakta; bu konudaki milel nihâl kitaplarındaki bilgileri nakletmektedir. Rafizîliğin giderek dış görünüşü ehli beyte muhabbet, iç yüzü ise Mecusîlik ve Yahudilikten ibaret bir tarikat haline geldiğini, bir çok kollara ayrıldığını, İmamîyye'nin inandığı ric'at akidesinin de bundan alındığını ifade etmiş; Talmut'taki tenasüh akidesini de Müslümanlığa İbn Sebe sokmuştur, hükmüne ulaşmıştır. Bu kısmın devamında Batınî anlayışın nasıl şekillenmeye başladığını, Batınîlerin giderek nasıl İbâhî bir anlayış sergilediklerini, hiçbir kaideye bağlı olmaksızın nasıl işlerine geldiği gibi tevillerde bulduklarını ve Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde dilediklerince oynadıklarını misaller vererek anlatmaktadır.

“İslâm'ı içinden yıkmak için gizli cemiyetler kurmak suretiyle Batıniyye tarikatına ki bugünkü manasıyla ibahiyye, dinsizlik demektir, inkılâp eden bu mezhepler Şia (Ehli beyte muhabbet) maskesini takınmaktan da çekinmemişlerdir.

Ehli beyte muhabbet iddia eden bu soysuzlardan bir takımları da uydurma şecerelerle Peygamberin nesebi pakine mensup olduklarını iddiaya kadar cüret ettiler” diyerek sözlerini sürdüren üstat Fatımîlerin ortaya çıkışlarını ve neseplerinin tamamen uydurma olduğunu ve bunların inançlarındaki sakatlıkları zikretmektedir. Ahmet Hamdi Akseki merhum ön sözün kalan bu kısmının aşağı yukarı iki sayfasını eserin Arapça neşrine Zahit Kevseri tarafından yazılan mukaddimeden hemen hemen aynen almıştır.

Şia'nın ve Batınîlerin belli bir ölçüde değerlendirildiği bu yazıda merhum Ahmet Hamdi Akseki o tarihlere göre bilhassa Sünnî âlimler arasında yaygın olan teşhis ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Verdiği hükümler o zamandan bugüne bazı değişikliklere uğramıştır. Bu, son derecede tabîdir. Meselâ İbn Sebe'nin tarihî bir şahsiyet olup olmadığı hususunda yapılan ciddi araştırmalardan sonra merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin verdiği ve kendi zamanına kadar yaygın olan hükmü bugün artık aynı rahatlıkla verebilmemiz mümkün değildir. Bu vesile ile bütün hayatını ilme, milletine ve dinine vakfetmiş bu büyük âlime ve Diyanet İşleri Başkanımıza Allah'tan rahmet diliyorum. Nur içinde yatsın.